

Anna Dymarek

Konserwacja księgi – zbioru anegdot, opowiadań i przepisów kulinarnych z Archiwum Komierowskich z zasobu Archiwum Państwowego w Bydgoszczy

słowa kluczowe: Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Komierowscy, archiwalia, konserwacja

W ramach działalności pracowni konserwacji archiwaliów w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy przeprowadzono pełną konserwację księgi, której treść stanowi zbiór anegdot, opowiadań i przepisów kulinarnych ze zbioru rodziny Komierowskich z Komierowa (sygn. 815/119).

Archiwum bydgoskie, już administrowane przez niemieckie władze okupacyjne, przejęło archiwalia rodziny Komierowskich w dwóch partiach: w styczniu 1942 r. oraz w maju 1943 r. Pozostałe materiały przekazane zostały w 1947 r. Po przejęciu akta zostały zewidencjonowane w repertorium archiwalnym nr 35. Krótko po wojnie wykonany został prowizoryczny inwentarz kartkowy, a właściwe opracowanie archiwalne zespołu przeprowadzono w 1988 r.

Archiwum Komierowskich z Komierowa liczy 127 jednostek archiwalnych; 2,5 m b. i stanowi z pewnością jeden z cenniejszych zespołów archiwalnych w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy. Gromadzi archiwalia pochodzące z lat 1647-1931, choć przeważają akta z XIX i XX w. Na zachowane archiwalia złożyły się materiały dotyczące genealogii rodziny i akta poszczególnych członków rodziny; dokumenty w sprawach związanych z działalnością publiczną członków rodziny (m.in. pisma polityczne Romana Komierowskiego, pisma do Reichstagu) oraz wykonywanymi przez nich funkcjami publicznymi, a także akta sądowe i prawno-majątkowe i gospodarcze, zwłaszcza kontrakty kupna i sprzedaży, inwentarze majątku, kontrakty dzierżawne. Odrębną grupę stanowią materiały tworzące swoiste kolekcje: dokumenty, pieczęcie, prasa, fotografie członków

rodziny Komierowskich i rodzin spokrewnionych, wspomnienia, wypisy z literatury, historii i geografii oraz rozmaite notatki i zapisy. Zbliżony charakter ma właśnie konserwowana księga, która jest zbiorem anegdot, opowiadań, przysłów i porzekadeł. Zawiera także praktyczne porady w gospodarstwie domowym, przepisy kulinarne i porady zdrowotne.

Celem podjętych prac konserwatorskich i restauratorskich było zatrzymanie niszczących procesów zachodzących w konserwowanej księdze, zachowanie ich treści oraz zabezpieczenie przed dalszą destrukcją. Pierwotnym założeniem było przeprowadzenie zabiegów konserwatorskich i restauratorskich z jak najmniejszą ingerencją w materię zabytkową, tak by zachować jak najwięcej z oryginalnej materii oraz konstrukcji. Założono konserwację na bloku bez jego rozszywania oraz wzmocnienie zdegradowanej struktury papieru, co miało zapewnić ochronę przed dalszymi zniszczeniami oraz poprawić estetykę obiektu. Zaplanowano rów-

Księga z zespołu Archiwum Komierowskich z Komierowa, sygn. 815/119, w trakcie demontażu

nież przeoprawienie księgi. Taką decyzję podjęto ze względu na niską jakość materiałów użytych w oprawie, które przyczyniły się do uszkodzeń bloku, oraz zły stan zachowania oprawy. Biorąc pod uwagę brak informacji dotyczących wyglądu oryginalnej oprawy, zdecydowano się na oprawienie księgi w pełną skórę.

Oprawa i konstrukcja księgi

Blok księgi ma wymiary 21 x 33,5 cm. Księga liczy 433 karty zawarte w 42 składkach z papieru ręcznie czerpanego, żeberkowego. Uszyta została niebielonymi nićmi na trzy wypukłe, sznurkowe zwięzy i nie zawiera kapitałki. Grzbiet bloku został wyokrąglony i zaklejony klejem glutynowym oraz współczesną makulaturą. Na grzbiet naklejono szare, lniane płótno, które wzmacniało zawieszenie księgi. Księgę wtórnie oprawiono w tekturowe okładziny o wymiarze 20,5 x 34 cm.

Oprawę połączono nieorganicznie z blokiem, przyklejając zwięzy do wewnętrznej strony okładzin. Grzbiet księgi obleczono w szare, lniane płótno. Do obleczenia okładzin użyto marmurek. Wyklejki wykonano z szarego papieru pakowego.

Książka jest rękopisem, którego tekst wykonany został atramentem żelazowo-gallusowym.

Stan zachowania

Brak szczegółowych informacji na temat warunków przechowywania księgi przed przejściem zespołu przez AP w Bydgoszczy. Wiadomo jednak, że niekorzystne warunki w czasie wojny przyczyniły się do zniszczenia znacznej części Archiwum Komierowskich. Stan zachowania zespołu oszacowano na ok. 25% pierwotnego zasobu. Stan zachowania całego zespołu oceniany jest jako średni, lecz poszczególne obiekty określane są jako destrukty.

Oprawa i konstrukcja księgi

Księga z zespołu Archiwum Komierowskich z Komierowa, sygn. 815/119, współczesna okładzina

w złym stanie. Pierwotnie wydawało się, że nici szycia znajdowały się w stosunkowo dobrym stanie, okazały się jednak bardzo mocno zdegradowane i osłabione, łatwo pękały. Karty bloku posiadają niewiele ubytków, pojawiają się jednak liczne przedarcia. Papier jest silnie osłabiony, a atrament przebija na drugą stronę kart. W nielicznych przypadkach atrament zdegradował papier, powodując drobne ubytki na obszarze tekstu.

Przebieg konserwacji – restauracji

W pierwszej kolejności oczyszczono mechanicznie blok księgi. Gumkami o różnej twardości gumkowano karty, zwracając szczególną uwagę na osłabione krawędzie bloku. Następnie całość przecierano delikatnie białymi gąbkami firmy Wishab.

Oryginalna oprawa nie zachowała się. Obecna oprawa wykonana została współcześnie. Płótno i marmurek użyty w obleczeniu są bardzo mocno zabrudzone. Marmurek jest starty i posiada liczne ubytki. Tektury są zdeformowane. Związki zostały mocno zaklejone klejem glutynowym i akrylowym.

Blok księgi

Blok zachował się

Przystąpiono do demontażu oprawy. Używając metalowej szpatułki, skalpela oraz wilgotnego wacika oddzielono wyklejki od tektur. Następnie zdemontowano zwięzy, po czym oddzielono blok od okładek, odsłaniając grzbiet bloku.

Grzbiet okazał się zaklejony grubą warstwą zabrudzonego kleju glutynowego i białego kleju akrylowego. Przy pomocy skalpela przystąpiono do mechanicznego usuwania kleju.

Po usunięciu większości kleju okazało się, że grzbiety składek są bardzo zniszczone: bezpośredni kontakt z niskiej jakości klejem glutynowym zakwaszył papier, doprowadzając do jego degradacji i w efekcie powodując powstanie licznych ubytków. Nici szycia są osłabione i poprzerywane, również przez kontakt z klejem. Klej akrylowy najprawdopodobniej użyty został do reparacji uszkodzonego grzbietu.

Z uwagi na to, że pozostawienie kleju w obiekcie sprawiłoby, że procesy degradacji będą nadal postępować, zdecydowano się na całkowite usunięcie kleju, rozszycie bloku i wykonanie pełnej konserwacji obiektu.

Skalpelem mechanicznie usunięto klej akrylowy. Resztki kleju glutynowego delikatnie nawilżono wacikiem i po spulchnieniu usunięto szpachelką. Przystąpiono do rozszycia bloku. Z uwagi na degradację nici (wynikającą z kontaktu z klejem) oraz w celu uniknięcia dalszego uszkodzenia grzbietów składek zdecydowano się na rozcięcie szycia. Składki ponownie oczyszczono mechanicznie, po czym wykapano je w gorącej wodzie. Kąpiel okazała się skuteczna – nie spowodowała żadnych negatywnych skutków – rękopis pozostał bez zmian, a papier wyraźnie się rozjaśnił. Szpatułką usunięto resztki kleju akrylowego. Przedarcia i brzegi kart wzmocniono bibulką japońską. Trzy karty zdublowano na bibułę japońską, wzmacniając papier zdegradowany atramentem żelazowo-gallusowym i zapo-

Księga z zespołu Archiwum Komierowskich z Komierowa, sygn. 815/119, w trakcie konserwacji

biegając dalszemu wykruszaniu się papieru. Wszystkie karty wzmocniono 2% roztworem tylozy i suszono pod obciążeniem. Wszystkie arkusze ułożono w składki i pozostawiono pod obciążeniem.

Przystąpiono do szycia bloku. Składki szyto nowymi, lnianymi nićmi, umieszczając

związki w pierwotnych miejscach. Dodano karty ochronne wykonane z bezkwasowego papieru archiwalnego. Blok księgi wyokrąglono i umieszczono w prasie belkowej, po czym ustabilizowano klejem rybim i wygładzono kostką introligatorską. W celu wzmocnienia zawieszenia bloku na mokry klej w międzyzwiązła przyklejono przygotowane wcześniej białe, bawełniane paski płótna, powleczone klejem ze skrobi modyfikowanej. Całość pozostawiono do wyschnięcia.

Przystąpiono do oprawy książki. Zamontowano przygotowane wcześniej nowe okładziny z tektury bezkwasowej. Nie zdecydowano się na ponowne użycie płóciennego grzbietu obleczenia. Z uwagi na brak informacji dotyczących pierwotnego wyglądu oprawy zdecydowano się na obleczenie księgi w pełną skórę. Wykonano makietę grzbietu powtarzającą rozmieszczenie związków. Brązową skórę bydlęcą, garbowaną roślinnie, nawilżono, uformowano na makiecie powtarzającej kształt grzbietu książki i rozmieszczenie związków, po czym owinięto bandażami i pozostawiono do wyschnięcia. Następnie blok zabezpieczono estra-

Księga z zespołu Archiwum Komierowskich z Komierowa, sygn. 815/119, stan po konserwacji

folem i naciągnięto skórę na tekturowe okładziny. Księgę obłożono filcem i suszono w prasie introligatorskiej. Po wysuszeniu wklejono lustra – arkusze papieru na wewnętrznej stronie okładzin, wyrównujące poziom między falcem skóry i tekturą. Następnie wklejono wyklejki, używając marmurków. Całość suszono w prasie introligatorskiej.

Wykonano pudło dostosowane do formatu książki oraz rozkładany pulpit pozwalający na korzystanie z książki bez ryzyka jej uszkodzenia. Pudło zapewni właściwe oparcie książki, zabezpieczy ją przed urazami mechanicznymi, kurzem, zanieczyszczeniom z powietrza oraz dostępem światła.

W ramach konserwacji zachowawczej wykonano również skany bloku księgi.

Conservation of a collection of anecdotes, stories and culinary recipes from the State Archive – Komierowski Archive in Bydgoszcz

Key words: State Archive in Bydgoszcz, Komierowski family, archives, conservation

Summary

One of the activities of the State Archive in Bydgoszcz is conservation of its collections in the archives conservation studio. This time, a very precious book of anecdotes and culinary recipes from the collection of the Komierowski family from Komierowo (cat. no. 815/119) was renovated completely. Thanks to the conservation, the book pages were cleaned and strengthened, the block was sewn together again, and the new leather cover was made.

Schutzmaßnahmen an der Sammlung von Anekdoten, Erzählungen und Kochrezepten aus dem Archiv der Familie Komierowski aus den Beständen des Staatsarchivs in Bydgoszcz

Schlüsselwörter: Staatsarchiv in Bydgoszcz, Familie Komierowski, Archivalien, Schutzmaßnahmen

Zusammenfassung

Schutzmaßnahmen an den Sammlungen des Labors für Konservierung von Archivalien sind einer der Tätigkeitsbereiche des Staatsarchivs in Bydgoszcz. Dieses Mal wurde eine vollständige Konservierung des sehr wertvollen Buches mit Anekdoten und Kochrezepten aus der Sammlung der Familie Komierowski aus Komierowo (Signatur 815/119) durchgeführt. Dank der Konservierungsmaßnahmen wurden die Blätter des Buches gereinigt und verstärkt, der Band wurde erneut zusammengeheftet und das Buch erhielt einen neuen Ledereinband.